

Cursuri universitare

Andra IFTIMIEI

Drept comparat și sisteme juridice contemporane

Ediția a III-a, revăzută și adăugită

Andra IFTIMIEI

Drept comparat și sisteme juridice contemporane

Ediția a III-a, revăzută și adăugită

Universul Juridic
București
-2024-

Cuprins

Abrevieri	7
TITLUL I	
DREPT COMPARAT ȘI SISTEME DE DREPT. NOȚIUNI	
INTRODUCTIVE	9
CAPITOLUL I. DEFINIȚII	9
CAPITOLUL II. ȘTIINȚA DREPTULUI COMPARAT	12
2.1. Scurt istoric al evoluției dreptului comparat	12
2.1.1. Evoluția dreptului comparat pe plan internațional. Istoria celor trei mari perioade.....	13
2.1.2. Evoluția dreptului comparat în România	15
2.2. Definiția dreptului comparat	24
2.3. Dreptul comparat – știință autonomă	25
2.3.1. Dreptul comparat și dreptul internațional public.....	26
2.3.2. Dreptul comparat și dreptul internațional privat	27
2.3.3. Dreptul comparat și dreptul Uniunii Europene	27
2.3.4. Dreptul comparat ca știință și compararea dreptului de ramură.....	30
A. Dreptul comparat și dreptul penal comparat	30
B. Dreptul comparat și dreptul constituțional comparat	31
C. Dreptul comparat și dreptul privat comparat.....	32
2.4. Obiectul de reglementare al dreptului comparat	32
2.4.1. Raporturi sociale care privesc elementele componente ale fiecărei ordini juridice.....	34
2.4.2. Raporturi sociale privitoare la clasificarea marilor sisteme de drept	34
2.5. Abordare metodologică.....	35
2.5.1. Teoria funcționalismului	36
2.5.2. Fazele procesului metodologic sau Regula celor 3 C	37
A. <i>Connaître</i> sau <i>a cunoaște</i>	37
B. <i>Comprendre</i> sau <i>a înțelege</i>	38
C. <i>Comparer</i> sau <i>a compara</i>	39
2.6. Funcțiile dreptului comparat	40
2.6.1. Funcția de cunoaștere sau Dreptul comparat – instrument pentru aprofundarea dreptului național	40
2.6.2. Funcția critică sau Dreptul comparat – instrument în progresul și dezvoltarea dreptului.....	41

A. Funcția critică în domeniul politicii legislative.....	41
B. Utilizarea dreptului comparat de către jurisdicții sau funcția critică în domeniul politicii jurisprudențiale	43
2.6.3. Funcția interpretativă sau Dreptul comparat – instrument în interpretarea dreptului	44
2.6.4. Funcția constructivă sau Dreptul comparat – element de unificare, uniformizare și de armonizare a dreptului	45
2.6.5. Funcția științifică sau Dreptul comparat – instrument de studiu al istoriei, filosofiei sau a teoriei dreptului	47
A. Dreptul comparat – instrument de studiu al istoriei dreptului.....	47
B. Dreptul comparat – instrument de studiu al filosofiei dreptului.....	48
C. Dreptul comparat – instrument de studiu al teoriei dreptului.....	48
 CAPITOLUL III. CLASIFICAREA SISTEMELOR DE DREPT	50
3.1. Noțiunea de sistem de drept (juridic), familie juridică și tradiție juridică	50
3.1.1. Sistemul juridic	50
3.1.2. Familia juridică	51
3.1.3. Tradiția juridică.....	51
3.2. Clasificări utilizate până în prezent.....	51
3.2.1. Clasificarea lui René David	52
3.2.2. Clasificarea lui Leontin-Jean Constantinesco	52
3.2.3. Clasificarea lui Mario G. Losano	52
3.2.4. Clasificarea lui Gilles Cuniberti.....	53
3.2.5. Clasificarea lui Thierry Rambaud	53
3.2.6. Clasificarea lui Zweigert și Kötz.....	54
3.3. Clasificarea sistemelor de drept	54
3.3.1. Sisteme juridice de drept civil (de tradiție civilistă/de drept romano-germanic/de drept romano-civilist/de drept continental).....	54
3.3.2. Sisteme juridice common law	57
3.3.3. Sisteme de drept musulman și sisteme de drept religios.....	58
3.3.4. Sisteme mixte.....	58
3.4. Distribuția actuală a sistemelor juridice pe glob	61
3.4.1. Europa	62
3.4.2. America de Nord.....	63
3.4.3. America Centrală	64
3.4.4. America de Sud.....	65
3.4.5. Africa	66
3.4.6. Asia	67
3.4.7. Distribuire globală.....	68
3.5. Clasificarea propusă de noi	68

TITLUL AL II-LEA

SISTEMUL DE DREPT CIVIL	71
CAPITOLUL I. ISTORIA FORMĂRII SISTEMULUI DE DREPT CIVIL.....	72
1.1. Dreptul roman	72
1.2. Codificările.....	74
CAPITOLUL II. CARACTERISTICILE SISTEMULUI DE DREPT CIVIL	76
CAPITOLUL III. REFLECTAREA SISTEMULUI DE DREPT CIVIL ÎN ORDINILE JURIDICE NAȚIONALE	78
A. STATE MEMBRE ALE UNIUNII EUROPENE	78
1. FRANȚA.....	78
1.1. Istoria formării sistemului de drept francez	78
1.1.1. Perioada galo-romană.....	79
1.1.2. Perioada francă.....	79
1.1.3. Perioada feudală.....	79
1.1.4. Perioada monarhiei	79
1.1.5. Perioada Revoluției franceze.....	80
1.2. Particularitățile sistemului de drept civil francez.....	80
1.2.1. Sursele dreptului francez.....	81
A. Surse naționale cu caracter imperativ.....	81
B. Surse internaționale cu caracter imperativ. Dreptul internațional și dreptul european.....	86
C. Surse de drept cu caracter indicativ	87
1.2.2. Structura dreptului francez.....	88
1.2.3. Participanții la actul de justiție	89
1.2.4. Organizarea justiției în Franța	90
1.3. Difuzarea dreptului francez pe glob	93
2. GERMANIA	95
2.1. Istoria formării sistemului de drept german	96
2.2. Particularitățile sistemului de drept civil german.....	98
2.2.1. Sursele dreptului german	99
2.2.2. Organizarea sistemului judecătoresc în Germania	102
2.2.3. Actorii justiției în Germania.....	104
2.3. Difuzarea dreptului german pe glob.....	106
3. ITALIA	107
3.1. Istoria formării dreptului italian	107

3.2. Sursele dreptului italian	107
3.3. Organizarea dreptului și a sistemului judecătoresc	109
3.3.1. Structura dreptului.....	109
3.3.2. Organizarea instanțelor de judecată	109
3.4. Actorii justiției în Italia	109
A. Judecătorii	109
B. Avocații	110
3.5. Difuzarea dreptului italian în lume	111
4. BELGIA	112
4.1. Belgia – stat de drept.....	113
4.2. Sursele dreptului belgian.....	113
4.3. Organizarea sistemului judecătoresc	114
4.3.1. Curți	114
4.3.2. Tribunale	116
4.4. Actorii justiției în Belgia.....	119
5. SPANIA	120
5.1 Istoria politică și juridică.....	120
5.2 Sursele dreptului spaniol	121
5.3 Organizarea judiciară	124
5.4 Actorii justiției în Spania	125
6. OLANDA.....	127
6.1. Istoria politică și juridică.....	127
6.2. Surse de drept.....	129
6.3. Organizarea judiciară	131
6.4. Profesii juridice și judiciare	134
8. STATELE BALTICE	136
8.1. Cadrul general	136
8.2. Elemente definitorii pentru analiza punctuală a sistemelor de drept din cele trei state baltice.....	138
8.2.1. Estonia.....	138
8.2.2. Lituania	140
8.2.3. Letonia	142
9. STATELE SCANDINAVE	146
2.1. Filosofia dreptului scandinav	146
2.2. Istoria formării dreptului scandinav	147
2.2.1. Suedia.....	147
2.2.2. Danemarca	148

2.3. Particularitățile sistemului de drept scandinav.....	148
2.4. Studii de caz.....	150
2.4.1. Danemarca.....	150
2.4.2. Suedia.....	151
B. ALTE STATE CU SISTEM DE DREPT CIVIL.....	153
1. RUSIA.....	153
1.1. Istoria formării dreptului rus.....	154
1.2. Particularitățile sistemului de drept civil rus.....	156
1.2.1. Principiile sistemului de drept din Rusia.....	157
1.2.2. Sursele dreptului rus.....	158
1.2.3. Structura dreptului rus.....	159
1.2.4. Organizarea judecătorească.....	160
1.2.5. Actorii justiției în Rusia.....	163
1.3. Relațiile Rusiei cu Uniunea Europeană.....	166
2. UCRAINA.....	167
2.1. Izvoarele dreptului ucrainean și ierarhia actelor juridice.....	167
2.2. Organizarea instanțelor de judecată.....	168
2.3. Actorii justiției.....	169
 TITLUL AL III-LEA	
SISTEMUL <i>COMMON LAW</i>.....	171
 CAPITOLUL I. ISTORIA FORMĂRII SISTEMULUI <i>COMMON LAW</i>	172
1.1. Perioada anglo-saxonă.....	172
1.2. Formarea <i>common law</i>	172
1.3. Perioada <i>Equity</i>	174
1.4. Perioada modernă.....	176
 CAPITOLUL II. TRĂSĂTURILE SISTEMULUI <i>COMMON LAW</i>	177
 CAPITOLUL III. INSTITUȚII SPECIFICE <i>COMMON LAW</i>	179
 CAPITOLUL IV. DREPTUL ENGLEZ.....	180
4.1. Particularitățile sistemului <i>common law</i> englez.....	180
4.1.1. Sursele (izvoarele) dreptului englez.....	181
4.1.2. Structura dreptului englez.....	189
4.1.3. Ierarhia instanțelor de judecată.....	189
4.1.4. Actorii justiției în Anglia.....	191

4.2. Difuzarea <i>common law</i> englez pe glob	192
4.2.1. Australia	192
4.2.2. Noua Zeelandă	193
4.2.3. Irlanda de Nord	193
CAPITOLUL V. DREPTUL AMERICAN	194
5.1. Particularitățile sistemului <i>common law</i> american	194
5.1.1. Organizarea judecătorească	195
5.1.2. Sistemul federal vs. sistemul statal	197
5.1.3. Particularitățile procesului din sistemul american	198
5.2. Sursele dreptului american	199
5.2.1. Legile constituționale	199
5.2.2. Statutele	200
5.2.3. Hotărârile curților de judecată	202
5.2.4. Deciziile și regulile agențiilor administrative	202
5.3. Actorii justiției în Statele Unite ale Americii	203
5.3.1. Judecătorii	203
5.3.2. Procurorii	203
5.3.3. Avocații	203
CAPITOLUL VI. DREPTUL CANADIAN	205
6.1. Particularitățile dreptului canadian	205
6.2. Structura dreptului canadian	207
6.2.1. Dreptul național privat	207
6.2.2. Dreptul național public	208
6.2.3. Structura dreptului în Quebec	209
6.3. Sursele dreptului canadian	209
6.3.1. Constituția	209
6.3.2. Codurile	210
6.3.3. Statutele	210
6.3.4. Ordonanțele sau deciziile luate în Consiliu	210
6.3.5. Regulamentele	210
6.3.6. Cutuma	210
6.3.7. Jurisprudența	210
6.3.8. Doctrina	211
6.4. Organizarea judiciară a Canadei	211
6.4.1. Curtea Supremă a Canadei	211
6.4.2. Curțile de apel ale provinciilor sau ale teritoriilor	211
6.4.3. Curțile superioare ale provinciilor sau ale teritoriilor	212

6.4.4. Curțile de provincie sau teritoriale.....	212
6.4.5. Tribunalele administrative de provincie sau de teritorii.....	212
6.4.6. Curtea de apel federală.....	212
6.4.7. Curtea federală	212
6.4.8. Tribunalele administrative federale.....	213
6.4.9. Curtea de impozite	213
6.4.10. Instanțele militare.....	213
CAPITOLUL VII. PRINCIPALELE ASEMĂNĂRI ȘI DEOSEBIRI ÎNTRE SISTEMUL DE DREPT CIVIL ȘI SISTEMUL <i>COMMON LAW</i>.....	214
7.1. Convergența celor două sisteme.....	214
7.2. Deosebiri între cele două mari sisteme de drept	215
TITLUL AL IV-LEA.....	217
SISTEME DE DREPT BAZATE PE RELIGIE ȘI PE FILOSOFIE.....	217
CAPITOLUL I. DREPTUL CANONIC.....	217
1.1. Caracteristicile dreptului canonic.....	218
1.2. Sursele dreptului canonic	218
1.2.1. Legea scrisă.....	218
1.2.2. Cutuma	219
1.2.3. Jurisprudența	219
1.2.4. Doctrina.....	219
1.3. Studiu de caz: Vatican.....	220
1.3.1. Surse de drept.....	220
1.3.2 Sistemul judiciar	224
CAPITOLUL II. DREPTUL ISLAMIC	226
2.1. Trăsăturile sistemului islamic	227
2.2. Sursele dreptului islamic.....	229
2.2.1. Clasificarea surselor dreptului.....	229
2.2.2. Locul Shari'a în ierarhia normativă.....	231
2.3. Instituții specifice dreptului musulman.....	233
2.4. Difuzarea dreptului islamic pe glob	235
2.4.1. Egipt.....	235
2.4.2. Maroc	235
2.4.3. Yemen	236
2.4.4. Iran	236
2.4.5. Indonezia.....	236

2.4.6. India	236
2.4.7. Pakistan	236
2.5. Studii de caz	236
2.5.1 Arabia Saudită.....	237
2.5.2 Iran	238
2.5.3. Emiratele Arabe Unite.....	239
CAPITOLUL III. DREPTUL HINDUS	247
3.1. Definiția dreptului hindus	247
3.2. Bazele dreptului hindus.....	247
3.2.1. Textele sacre	247
3.2.2. Dharma.....	247
3.2.3. Cutumele	248
3.2.4. Conștiința și echitatea	248
3.3. Studiu de caz: India - de la dreptul tradițional la dreptul modern.....	248
CAPITOLUL V. DREPT ASIATIC. DREPT CHINEZ. DREPT JAPONEZ	251
2.1. Drept chinez	252
2.1.1. Filosofia dreptului chinez.....	252
2.1.2. Confucianismul și dreptul	253
2.1.3. Istoria dreptului chinez.....	254
2.1.4. Particularitățile dreptului chinez	255
2.1.5. Sursele dreptului chinez	256
2.1.6. Noțiunile fundamentale de drept chinez.....	258
2.1.7. Organizarea instanțelor judecătorești	259
2.2. Drept japonez	260
2.2.1. Natura și filosofia sistemului juridic japonez.....	260
2.2.2. Istoria dreptului japonez.....	262
2.2.3. Particularitățile dreptului japonez	263
2.2.4. Sursele dreptului japonez	263
2.2.5. Organizarea judecătorească.....	264
TITLUL AL V-LEA	
SISTEME MIXTE	266
CAPITOLUL I. TRĂSĂTURILE SISTEMELOR MIXTE.....	266
1.1. Bijuridism și pluralism.....	266
1.1.1. Distincția dintre bijuridism și sistem mixt	266
1.1.2. Pluralismul juridic	266

CAPITOLUL II. PLURALISMUL SISTEMELOR JURIDICE ÎN AFRICA.....	269
2.1. Caracteristicile sistemelor juridice africane	269
2.1.1. Colonizarea statelor africane.....	270
2.1.2. Independența statelor africane și remodelarea justiției în Africa	271
2.2. Studii de caz	272
2.2.1. Nigeria.....	272
2.2.2. Africa de Sud	273
2.2.3. Egipt.....	273
 BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	 275

Titlul I

Drept comparat și sisteme de drept.

Noțiuni introductive

CAPITOLUL I

DEFINIȚII

Sistem juridic = sistemul dreptului ca structură normativă, precum și alte componente, constând în conținutul și forma dreptului, izvoarele dreptului, echitatea, conștiința juridică și ordinea de drept¹. Totodată, prin sistem juridic se înțelege dreptul unui stat, al unei comunități autonome sau ale unei societăți aflate pe un teritoriu, constituit din reguli și din modalități de punere în aplicare, care formează un ansamblu coerent².

Sistem constituțional = „ansamblul coerent și armonios structurat al instituțiilor politice și al normelor juridice prin care se obiectivează mecanismele de guvernare consfințite în Constituție, prin intermediul cărora se realizează procesul de conducere statală”³.

Ordine juridică = un ansamblu de norme juridice interconectate, care își derivă toate originea din același sistem de referință (moduri de formare), acesta fiind aspectul care le reunește într-un singur sistem⁴.

Tradiție juridică = un concept diferit de cel de sistem juridic. Tradiția juridică este normativă, complexă și deschisă, fiind fundamentul sistemului juridic⁵.

Familie juridică = denumire convențională pentru înrudirea tradițiilor juridice, după cum este cazul familiei romano-germanice, unde exponenții celor două școli au întreprins eforturi conjugate pentru cristalizarea trăsăturilor familiilor juridice, care au pus bazele sistemului de drept civil.

Drept comparat = știința care constă în descoperirea și clasificarea sistemelor și subsistemelor juridice care se regăsesc în statele componente ale lumii, în funcție de caracteristicile proprii. Totodată, dreptul comparat este o știință juridică ce vizează

¹ N. Popa, *Teoria generală a dreptului*, București, 2005, p. 42.

² D. Alland, S. Rials, *Dictionnaire de la culture juridique*, Ed. Lamy-PUF, Paris, 2003, p. 1462.

³ C. Ionescu, *Tratat de drept constituțional contemporan*, ed. a 3-a, Ed. C.H. Beck, București, 2019, p. 569.

⁴ C. Dominicé, *L'Ordre juridique international entre tradition et innovation*, Graduate Institute Publications, Geneva, 1997.

⁵ M.H. Patrick Glenn, *La tradition juridique nationale*, în *Revue internationale de droit comparé*, vol. 55, nr. 2, aprilie-iunie 2003, pp. 263-278.

două aspecte: macro-comparația (sisteme juridice) și micro-comparația (principii și instituții juridice).

State de drept civil = state cu sisteme juridice fundamentate pe familia juridică romano-germanică, având caracteristici distincte și care se regăsesc din punct de vedere geografic concentrate pe continentul european, dar și în America Latină. Principala sursă de drept este legea.

State common law = state cu sisteme juridice fundamentate pe tradiția britanică, în cadrul căreia principala sursă de drept este precedentul judiciar.

Interpretare juridică = procesul intelectual de stabilire a sensului exact al normelor juridice, în vederea aplicării acestora, respectiv în vederea soluționării unor cauze. Interpretarea juridică poate fi oficială și obligatorie, după cum poate fi neoficială sau doctrinară și facultativă¹.

Izvoare de drept = forme de exprimare a dreptului, constând în modalitatea de instituire sau recunoaștere de către puterea de stat a normelor juridice în procesul de creare a dreptului².

Lege = act normativ cu o forță juridică superioară, adoptat de autoritatea legiuitoare a statului. Legea trebuie să fie „expresia voinței generale”, după cum „toți cetățenii au dreptul să contribuie personal sau prin reprezentanții lor la elaborarea sa”³.

Cutumă sau obicei = regulă de conduită ce se formează spontan ca urmare a aplicării ei repetate într-o perioadă de timp relativ îndelungată într-o colectivitate umană⁴.

Ierarhie normativă = structurare a actelor normative în funcție de forța lor juridică. De regulă, în vârful ierarhiei normative se află legile fundamentale, urmate de legile organice, legile ordinare și celelalte acte normative. Ierarhia normativă națională este integrată ierarhiei normative internaționale, actele de drept internațional și de drept european având forță juridică superioară (cu excepțiile prevăzute de legislația fiecărui stat).

Stat de drept = concept ce sintetizează elementele unei triple doctrine (liberală cu caracter conservator, conservatoare cu caracter reacționar și doctrina strict liberală), trăsăturile definitorii ale acestuia fiind subordonarea puterii față de drept, structurarea piramidală a puterii, garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale individului, principiul separației puterilor în stat și participarea cetățenilor la exercitarea puterii.

Drept pozitiv = ansamblul regulilor juridice aplicabile la un moment dat, într-un spațiu juridic determinat, fie ca este vorba de un stat unitar, fie de un stat compus.

¹ I. Craiovan, *Tratat de teoria generală a dreptului*, ed. a 3-a, revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 485.

² *Ibidem*, p. 485.

³ Declarația drepturilor omului și cetățeanului din anul 1789.

⁴ I. Craiovan, *op. cit.*, p. 419.

Dreptul pozitiv cuprinde regulile care reglementează organizarea puterii publice, legile organice și legile ordinare, decretele și regulamentele administrative.

Drept natural = drept considerat ca imuabil și universal, care ar exista în afara structurilor sociale, decurgând fie din natura sau rațiunea umană, fie din voința sau rațiunea divină.

Precedent judiciar = decizii pronunțate anterior în situații asemănătoare celei supuse judecării.

Studiu de drept comparat = sinteză a principalelor asemănări și deosebiri dintre instituțiile/sistemele supuse procesului de comparare, după etapa juxtapunerii, prin raportare la elementele dreptului național.

Transplant juridic = termen care desemnează diseminarea modelelor juridice de la o ordine juridică exportatoare la una destinată. De regulă, transplantul juridic este un instrument pentru reformarea instituțiilor juridice.

Aculturație juridică = o recunoaștere a valorilor, urmată de asimilarea și apoi de transformarea normei juridice¹, adaptând-o la nevoile societății împrumutătoare, proces care derivă din contactul direct dintre civilizații.

Cross-fertilisation = metodă a dreptului comparat, constând în identificarea, analiza și aplicarea unor soluții juridice din jurisprudența altor state, în ordinea juridică națională, cu scopul de armonizare a dreptului, ca efect al globalizării².

¹ G. Benyahia-Taïbi, „La stratégie d'imitation : Une perspective par les compétences”, în *Revue des Sciences de Gestion*, nr. 2, 2010, pp. 93-98 *apud* A.-M. Goldan, „Fenomenul aculturației juridice – noțiuni preliminare, limite și implicarea globalizării” în *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași Tomul Lxvii/1, Științe Juridice*, 2021, pp. 201-211, DOI: 10.47743/jss-2021-67-1-15.

² A. Iftimiei, „Tendințe noi în dreptul comparat: cross-fertilization”, articol susținut în cadrul Conferinței de drept comparat și internațional, ediția a III-a, 23 iunie 2023 și publicat în volumul F. Cristani, C. E. Popa Tache (eds.), *Tempore Mutationis in International and Comparative Law*, ADJURIS – International Academic Publisher, August 2023, pp. 200-229.